

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

СЕРІЯ: ІСТОРІЯ
Випуск XXIII

2015

ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

СЕРІЯ:

ІСТОРІЯ

ВИПУСК XXIII

**ВІННИЦЯ
2015**

УДК 9
ББК 63.3(0)
Н-34

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 23. Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. О.А. Мельничука. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2015. – 286 с.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації.
Серія КВ № 8414 від 06.02.2004 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №9 від 25 лютого 2015 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- О.А. Мельничук** – доктор історичних наук, професор (головний редактор);
Ю.А. Зінько – кандидат історичних наук, доцент (заступник головного редактора);
А.В. Войнаровський – кандидат історичних наук, доцент (відповідальний секретар);
С.Д. Гальчак – доктор історичних наук, професор;
В.М. Даниленко – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
НАН України;
О.А. Коляструк – доктор історичних наук, професор;
П.М. Кравченко – кандидат історичних наук, доцент;
О.І. Криворучко – кандидат історичних наук, доцент;
Казімеж Латак – доктор габілітований, професор (Польща);
Г.Г. Лазько – доктор історичних наук, професор (Білорусь);
Лєх Мруз – доктор габілітований, професор (Польща);
Ю.І. Поп – доктор історичних наук, професор;
О.П. Реснт – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
І.М. Романюк – доктор історичних наук, професор;
Ю.С. Степанчук – кандидат історичних наук, доцент.

Адреса редакційної колегії: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32,
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського,
Інститут історії, етнології і права. Тел. 26-71-33.

Відповідальні за випуск: О.А. Мельничук, А.В. Войнаровський.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Т.В. Кузнець** – доктор історичних наук, професор;
К.І. Левчук – доктор історичних наук, професор;
Г.М. Стародубець – доктор історичних наук, професор.

© Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, 2015
© Автори статей, 2015

Stelnykovych S.V. ORGANS OF NAZI CIVIL ADMINISTRATION IN ZHYTOMYR GENERAL DISTRICT (1941–1944)

The research analyzes functioning of the organs of Nazi civil administration in Zhytomyr general district during the Second World War. It states that the civilian occupation organs of the region were presented by the General Kommissariat, Gebietskommissariats and Stadtkommissariats, which relied in their work on the collaborationist Ukrainian supporting administration and Belarusian supporting administration. The Soviet partisans movement had a significant impact on functioning of the Nazi civil administration in the north of Zhytomyr general district.

Key words: Gebietskommissariat, the General Kommissariat, Zhytomyr general district, local supporting administration, civil administration, Stadtkommissariat.

УДК: 94 (477) «19»

В.В. Очеретяний

ЖУРНАЛІСТСЬКА ТА ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М.А. СЛАВИНСЬКОГО В ЕМІГРАЦІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

В пропонованій статті досліджується журналістська та публіцистична діяльність в Чехо-Словацькій Республіці міжвоєнного періоду М.А. Славинського (1868-1945) визначного українського історика, етнолога, літератора, перекладача, публіциста, поета та дипломата. Дана стаття є першою спробою узагальнюючого підходу до вчення історії журналістської та публіцистичної роботи у еміграції відомого українського громадсько-політичного діяча.

Ключові слова: політична еміграція, публіцистична діяльність, журналістська робота, національні відносини, національна позиція

Серед діячів культури, які зробили значний внесок в розвиток української журналістики та видавничої справу у еміграції міжвоєнного періоду, почесне місце займає Максим Антонович Славинський.

Попри те, що участь М.А. Славинського в журналістській та публіцистичній діяльності у еміграції міжвоєнного періоду є маловивченою, стверджувати, що дослідники обминали цю тему, не можна. Деякі праці науковців, щоправда фрагментарно, присвячені цій темі. Серед них варто виділити дослідження А. Животко [1] та М. Мартинюк [2] вперше систематизували і проаналізували пресу міжвоєнного періоду, яку видавали українські емігранти в ЧСР.

У фундаментальній праці М. Савки [3] також було детально проаналізовано зміст статей українських вчених та публіцистів у часописах політичної еміграції, виданих у ЧСР в 1920–1930 роках.

Журналістська робота М. Славинського знайшла часткове відображення у збірниках [4] та довідкових виданнях [5].

Про еміграційне життя українців міжвоєнних років у ЧСР, діяльність основних освітніх осередків, культурних товариств, у роботі яких активну участь брав М. Славинський висвітлено у розвідці С. Ульяновської та В. Ульяновського [6].

Як журналіст та публіцист М. Славинський не стояв осторонь створення професійної організації «Союзу українських журналістів і письменників на чужині». Метою Союзу, зазначалось у статуті, було: «1) оборона професійних інтересів журналістів і письменників, 4) видання і розповсюдження праць членів Союзу» [7, арк. 1]. Він разом з Є. Вировим, О. Кандибою (О.Олесь), С. Наріжним, В. Сімовичем, С. Смаль-Стоцьким та іншими поетами і письменниками зобов'язався виконувати статут Союзу [7, арк. 1]. М. Славинський також був фундатором празької секції Союзу [8, с. 13].

25 січня 1932 р. на установчих зборах «Союзу ...» М. Славинського було обрано головою зборів для ведення засідання та розгляду питань порядку денного [7, арк. 2]. На ньому було затверджено план роботи Союзу, що запропонував В.Сімович, та визначено суму щорічних членських внесків у розмірі 12 ч.к. [7, арк. 3].

Описуючи роботу «Союзу...», С. Наріжний зазначав: «Союз об'єднав українських журналістів і письменників не тільки з Чехії, а також із інших країн Європи: Франції, Німеччини, Польщі, Швейцарії, Бельгії. З журналістів і редакторів в Союз входили також Є. Бачинський (голова Українського Клубу в Женеві), Д. Дорошенко, П. Зленко (редактор

...вець «Українського Тижня» в Празі), В. Кисілевський ..., О. Шульгин (Париж), А. І Яковлеви» [9, с. 66-67].

Діяльність «Союзу українських журналістів і письменників на чужині» була плановою – від проведення публічних засідань, наукових дискусій, літературних вечорів, присвячених історичним постатям та діячам культури України, до заходів з метою привернення уваги громадськості до загальних проблем українства. Так, на одному із засідань Союзу в лютому 1932 р. за пропозицією М. Славинського професійна організація планувала святкувати річницю з дня народження гетьмана І. Мазепи спільно з Військово-науковим товариством та товариством ім. І. Мазепи [10, арк. 3]. Крім того Союз взяв участь в організації святкування 100-річчя з дня народження композитора М. Лисенка та провів пам'ятний вечір, присвячений В. Стефанику [9, с. 67]. Діяльність Союзу спрямовувалась і на відстоювання національних українських прав. Наприклад, «союзівці» апелювали до міжнародних органів захисту прав людини у своєму протесті, адресованому Лізі Націй, щодо прийняття СРСР в члени, та зверталися до англійських парламентарів з вимогою правдивого висвітлення становища українців, спричиненого голодомором, організованим радянською владою. У 1933 р. Союз видав комунікат українською, англійською і французькою мовами «щодо голоду й режиму на Україні» та оприлюднив його серед громадських організацій, журналістів і письменників світу [9, с. 67].

За роки свого членства в Союзі М. Славинський проголосив такі доповіді літературної критики: «Літературна характеристика Михайла Коцюбинського», «Леся Українка» [11, арк. 62 зв.], «Життя та чинність М. Старицького» [11, арк. 68], «Спогади про М. Лисенка» [12, арк. 164]. Загалом впродовж 1934-1938 рр. на засіданнях Союзу було виступлено 26 виступів [12, арк. 164].

Отже, діяльність Союзу сприяла формуванню позитивного ставлення європейської суспільної думки до демократичних прагнень української еміграції відродити свою власну національну державу.

Що стосується науково-просвітницької діяльності М. Славинського в еміграції, то вона була безпосередньо пов'язана із участю у роботі Української бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі, яка була заснована з ініціативи В. Прокоповича паризьким комітетом вшанування пам'яті С. Петлюри у червні 1926 р. та відкрита для відвідувачів 25 травня 1929 р. [13, арк. 1].

У бібліотеці з доповідями виступали провідні громадсько-політичні діячі української еміграції, серед яких слід назвати Д. Дорошенка, М. Левицького, Ю. Липу, А. Яковліва, О. Шульгина та ін. М. Славинський, перебуваючи у Парижі 25 квітня 1937 р., відвідав бібліотеку ім. С. Петлюри та в присутності 49 слухачів [14, арк. 64] виголосив промову на тему: «Проблема вождя (аспект соціологічний)» [15, арк. 107; 0, с. 42].

Протягом 1925-1929 рр. М. Славинський разом з О. Шульгиним у Празі редагували і видавали часопис «незалежної республікансько-демократичної думки» – «Український Вістник» [2, с. 222]. Цей друкований орган мав на меті консолідувати еміграційні сили навколо ідеї суверенності України. «Тут маємо освітлювати культурні питання, – зазначалось у редакційній статті, – і виявляти ту велику працю, яку здійснює українська еміграція, де поруч працюють Надніпрянець і Галичанин, Кубанець і Буковинець і в сфері духа утворюють єдність, єдиної української національної культури» [3, с. 240]. Однією з опублікованих в «Українському Вістнику» праць М. Славинського була стаття «Політичні листи», в якій він полемізував з тезами та викривав їх дестабілізуючу діяльність в середовищі української еміграції [16, с. 11-12; 17, с. 11-19].

У журналі військово-громадської думки «Гуртуймося=Hurtujmosja» друкувалися статті, листівки і замітки колишнього дипломата М. Славинського [3, с. 118; 18, с. 34; 19, с. 23].

Упродовж 1925-1940 рр. М. Славинський співпрацював з популярним на той час паризьким громадсько-політичним і літературно-мистецьким щотижневиком «Тризуб» [20]. Одноразово у своїх статтях він порушував питання суспільно-політичної ситуації в СРСР, виступав проти ідеології більшовизму та радянської системи, засуджуючи створення колгоспів, привертая увагу міжнародної громадськості до терору в Україні [21, арк. 60]. Серед численних праць, опублікованих у «Тризубі», була робота «Український монархізм», в якій він висловив своє негативне ставлення до концепції української трудової монархії та її автора В. Липинського [22; 23, арк. 1-17; 24, арк. 68-73 зв.].

Про свою співпрацю з виданням «Тризуб» М. Славинський в НКДБ у 1945 р. свідчив: «У 30-х роках крім того, я одержував пенсію та гонорар від редакції «Тризуб» за мої статті, вміщені в цій газеті» [21, арк. 141].

Публікував свої праці М. Славинський і у «Віснику Українського Національного Конгресу» [2, с. 54]. В одній з них «Нова база визвольної боротьби» М. Славинський розмірковував над базисом національно-визвольної боротьби. «Вона, – пише автор про таку базу, – мусить бути всенациональною, бо політичні елементи розкидані в світі української нації годі звести до одної формули, крім, ясна річ, формул загально-національного порядку, як необхідність відтворення самостійної української держави» [3, с. 97].

М. Славинський друкувався не тільки в закордонних виданнях [25, арк. 12-14], а й надсилав свої розробки літературної тематики до західноукраїнської преси, зокрема, львівської газети «Діло» – органу Українського національно-демократичного об'єднання та журналу Літературно-науковий вісник, з яким співпрацював ще з 1900 р. [21, арк. 95 зв.]. До Літературно-наукового вісника він, зокрема, надіслав збірку перекладів творів чеських поетів «З чеського поля», в якій представлені українською мовою вірші О. Бржезіни «Мати», Я. Врхліцького «Смерть», В. Сладека «Той проти нас хто не працює з нами», Я. Нечаса «Хай на дорозі ставлять перешкоди», Т. Дубровської «Надія», М. Віскочіль «Лист» та Й. Пелішека «Поворот Наполеона» [26, арк. 1-8].

До публіцистичної спадщини М. Славинського належать підготовлені ним біографії відомих громадсько-політичних діячів української еміграції та класиків літератури, рецензії на їх твори [27, арк. 2-11]. У 1930 р. управа редакційної комісії Празького міжорганізаційного комітету з вшанування пам'яті С. Петлюри, куди входили І. Мазепа, М. Славинський, П. Феденко та А. Яковлів, видала книгу про діяльність Головного Отамана «Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926)». Першу сторінку видання відкривала стаття М. Славинського біографічного характеру «Симон Петлюра (1879-1926)» [28, с. 7-15], в якій автор охарактеризував основні етапи життя і діяльності Голови Директорії. У книзі також були розміщені 13 статей різних авторів, зокрема І. Мазепи, В. Прокоповича, С. Сірополка, О. Шульгина, А. Яковлева та інших [29, с. 21].

У 1933 р. М. Славинський підготував біографію Лесі Українки, приурочену 20-й річниці смерті поетеси, під назвою: «Без слави, без родини, без імення...» [30, арк. 1-8]. Наприкінці статті він зазначив: «Українська еміграція, що прийняла до серця великий заповіт Лесі Українки і з честю виконує його, може лише додати до цієї останньої формули ще й слова: І без Батьківщини...» [30, арк. 8].

Участь М. Славинського в роботі громадських об'єднань та просвітніх установ Праги, що виконували роль головного осередку гуманітарних і суспільних наук в емігрантській україністиці 20-х – 30-х років ХХ ст., відзначилась непересічним внеском ученого в розвиток українського літературознавства та спрямовувалась на піднесення літературно-мистецьких надбань українського народу через ознайомлення з культурними здобутками України, проведення публічних виступів з даної тематики для громадськості.

Таким чином, наукова та публіцистична спадщина вченого складається з ґрунтовних монографічних праць, численних статей у періодичних виданнях, яка становить інтерес не лише для сучасних істориків, а й дипломатів та журналістів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Животко А.П. Історія української преси / А. П. Животко. – К. : НВЦ «Наша культура і наука», 1999. – 368 с.
2. Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914 – 1939 рр.): Матеріали до бібліографії; / Мартинюк М. / [упоряд. А. В. Антонюк]. – Львів : ВАТ «Універмаг «Львів», 1998. – 297 с.
3. Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій республіці (20-30-ті рр. ХХ ст.): Історико-бібліографічне дослідження / Мар'яна Савка. – НАН України. Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника. Науково-дослідний центр періодики. – Львів : 2002. – 308 с.
4. Мукомела О. Славинський Максим Антонович / Олександр Мукомела // Українська журналістика в іменах. Вип. 1. – Львів., 1994. – С. 168–171.
5. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку 20 століття [уклад. Н. М. Сидоренко]. – К. : Досл. центр історії української преси, 2001. – 448 с.
6. Ульяновська С. Українська наукова і культурна еміграція у Чехословаччині між двома світовими війнами / С. Ульяновська, В. Ульяновський // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра

- Антоновича / [упор. С. В. Ульяновська; вст. сл. І. М. Дзюби; перед. слово М. Антоновича; додат. С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського]. – К. : Либідь, 1993. – С. 477–498.
7. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГО України), ф. 269, оп. 1, спр. 1098. – 106 арк.
 8. Хроніка з життя української еміграції // Тризуб. – 1932. – №5 – С. 13.
 9. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939 / Симон Наріжний. – К. : Вид. Олени Теліги, 1999. – 272 с.
 10. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1099. – 57 арк.
 11. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1098. – 106 арк.
 12. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1101. – 171 арк.
 13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 4362, – оп. 1, спр. 4. – 13 арк.
 14. ЦДАГО України, ф. 269, – оп. 1, спр. 496. – 114 арк.
 15. ЦДАГО України, ф. 269, – оп. 1, спр. 497. – 145 арк.
 16. Славинський М. Політичні листи І / Максим Славинський // Український вістник. – 1925. – травень.
 17. Славинський М. Політичні листи ІІ / Максим Славинський // Український вістник. – 1925. – Збірник 2. – С. 11–19.
 18. Хроніка // Гуртуймося = Hurtujmosja. – 1937. – №2. – С. 34.
 19. Хроніка // Гуртуймося = Hurtujmosja. – 1938. – №3. – С. 23.
 20. Тимошик М. Україніка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.archives.gov.ua/Publicat/Studii/Tymoshyk.rft>.
 21. Галузевий державний Архів Служби Безпеки України (ГДАСБ України), ф. 6, спр. 71178 ФП.– 141 арк.
 22. Славинський М. Український монархізм / Максим Славинський // Тризуб. – 1926. – Ч. 12, 13, 24, 25.
 23. ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 757. – 17 арк.
 24. ЦДАВО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1117. – 230 арк.
 25. ЦДАВО України, ф. 3795, оп. 1, спр. 132. – 32 арк.
 26. Інститут літератури Національної академії наук України ім. Т. Шевченка, ф. 78, №558. – 9 арк.
 27. ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 756. – 11 арк.
 28. Славинський М. Симон Петлюра (1879-1926) / Максим Славинський // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). – К. : МП «Фенікс», 1992. – 260 с.
 29. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана / Сергій Литвин – К. : Вид. ім. Олени Теліги, 2001. – 640 с.
 30. ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 753. – 8 арк.

Очеретяний В.В. ЖУРНАЛИСТСКАЯ И ПУБЛИЦИСТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ М.А. СЛАВИНСКОГО В ЭМИГРАЦИИ МЕЖВОЕННОГО ПЕРИОДА.

В предлагаемой статье исследуется журналистская и публицистическая деятельность в Чехо-Словацкой Республике межвоенного периода М.А. Славинского (1868-1945) выдающегося украинского историка, этнолога, литератора, переводчика, публициста, поэта и дипломата. Данная статья является первой попыткой обобщающего подхода к изучению истории журналистской и публицистической работы в эмиграции известного украинского общественно-политического деятеля.

Ключевые слова: политическая эмиграция, публицистическая деятельность, журналистская работа, национальные отношения, национальная позиция.

Ocheretyany V.V. JOURNALISTIC AND PUBLICISTIC ACTIVITY OF M.A. SLAVINSKIY DURING HIS EMIGRATION IN THE PERIOD BETWEEN THE WARS

The article focuses on the journalistic and publicist activity of a prominent Ukrainian historian, ethnographer, man of letters, interpreter, publicist, poet and diplomat M.A. Slavynskyi (1868-1945) in the Czech-Slovak Republic in the period between the wars. This article is the first attempt of the generalized approach to the study of the journalistic and publicist work of this famous Ukrainian social and political figure in immigration.

Key words: political emigration, publicist activity, journalistic activity, national relationships, national position.